

Veritas

Rozhovor se sestrou doc. PhDr. Evou Melmukovou, spoluzakladatelkou Historické společnosti pro aktualizaci odkazu české reformace VERITAS:

Mohla byste našim čtenářům přiblížit, jak a kdy společnost Veritas vznikla a co je jejím posláním?

Iniciátory byli lidé, kteří pracovali před tím v Poradním odboru historickém při synodní radě Českobratrské církve evangelické, kde jsem byla také. Tam jsme si řekli, že je to příliš svázané s jednou církví a že je to příliš instituční. Bylo potřebí širší organizace, ale do listopadu 1989 to nebylo možné. V roce 1991 byla ustavena historická společnost, kterou jsme nazvali VERITAS což je latinsky pravda. Vytažením písmen V I S dostaneme další latinské slovo, které znamená sílu. Společnost se zabývá českou reformací nejen v historickém pohledu, ale i v tom, v čem by měla být aktuální i v současnosti. Je to nezávislá mezidenominační organizace, která je otevřena všem zájemcům. Ve výboru už po léta jsou lidé z Církve Československé husitské i z jiných církví a není to uzavřeno ani lidem bez vyznání, pokud mají zájem. Máme členku, která se nehlásí k žádné církvi. Celkem má společnost 76 členů.

Jak konkrétně vypadá vaše činnost?

Je zde několik oblastí a každé se věnuje příslušná sekce.

Badatelská sekce na základě detailního studia historických pramenů formuluje stanoviska, postoje či petice k různým aktuálním problémům.

Muzejní sekce se stará o Památník české reformace, který je umístěn ve Velké Lhotě nedaleko Telče. Přípravuje náplň expozice a zajišťuje i průvodcovskou službu.

Vydavatelská sekce vydává periodika a publikace společnosti Veritas. Je to každoroční Informační bulletin, který shrnuje činnost společnosti za uplynulé období, přináší texty přednesených přednášek spolu s doporučenou literaturou, komentáře k aktuálním problémům a ohlasy na proběhlé akce. Přílohou k němu je Kalendarium VERITAS, které připomíná některá významná výročí nadcházejícího roku. Mimo to je vydáván „Hlas Střediska české reformace“, který informuje o dění ve Velké Lhotě, pracovních zasedáních společnosti, pracovních soustředěních mladých historiků a informuje o pravidelných Konferencích evropských protestantských muzeí. Spolupořádá také každoroční pietní setkání 21. června k výročí poprav 27 zástupců českého stavovského odboje na Staroměstském náměstí v Praze.

Sekce archivní a genealogická se věnuje vydávání seznamů osob, které se po vydání tolerančního patentu 1781 přihlásili k některé z tolerančních církví. Jsou tam i údaje o obci, panství a kraji, kde se dotyčný přihlásil.

Vzdělávací sekce pořádá pravidelné semináře pro učitele a zájemce o historii, český jazyk a společenské vědy, které se konají dvakrát ročně.

Sekce mladých historiků se schází jednou ročně na „Pracovním soustředění mladých historiků“. Tématem byly v roce 2002 „Příčiny a průběh druhé světové války“. Mladí historikové toto téma zpracovávali jako obvykle ve třech družstvech. Jedno se zaměřilo na antisemitismus, holocaust, šoa apod., druhé sledovalo hledisko česko-německých a třetí česko-slovenských vztahů. Jeden večer přijela s poutavým povídáním o životě Židů za války paní Jančíková z Tábora. Její návštěva byla vysoce hodnocena účastníky i vedoucími. Ve středu se uskutečnily pro jisté odlehčení dvě bojové hry. V první se účastníci v roli partyzánů úspěšně pokusili dobýt pevnůstku střeženou několika „příslušníky SS“, které zneškodnili. Za provedenou akci byli potom všichni vyznamenáni vysokými státními vyznamenáními prezidentem dr. E. Benešem. Druhá bojová hra se odehrála vlastně až ve čtvrtek, ovšem brzy po půlnoci. Tehdy účastníky probudil chemický poplach. Jejich úkolem bylo, aby v ochranných oblecích našli a zneškodnili zdroj chemického ohrožení. Cestou navíc byli nuceni čelit několika útokům rozličnými zbraněmi nepřítele. V rolích „neznámých známých“, tedy čtyř osobností, jejichž totožnost mají mladí historikové odhalit, se tentokrát představili:

Jan Želivský, Bedřich Hrozný, Jan Kollár a Galileo Galilei. Skupina zkušených mladých historiků celý týden pracovala s pomocí místních občanů na rekonstrukci tzv. valdenské cesty mezi obcemi Valtínov a Heřmanec. Touto cestou prý kdysi chodívali valdenští na své bohoslužby. Po stanovené trase se na konci týdne vydali i ostatní mladí historikové při terénním průzkumu. Po cestě hledali schované písemné materiály z druhé světové války, které měli následně identifikovat. Vytýčená trasa valdenské cesty se v budoucnu má stát částí zamýšlené naučné stezky valdenské a české reformace.

Martin Fajmon ze Slovenska přednášel na téma „O prvej Slovenskej republike“. Popsal nejdůležitější události a zajímavosti z této významné etapy slovenských dějin. Uvedl dělicí body této republiky, která existovala v letech 1939–1945. Jsou to Salzburská rokovaní s Hitlerem v červenci 1940, která přinesla konec samostatné zahraniční politiky Slovenska; a její začátek – Slovenské národní povstání – 29. srpen 1944. Věnoval se obšírně i židovské otázce. Za války přičiněním slovenských státních orgánů přišlo o život přes 55 000 slovenských Židů. Mnozí z těch, kdo nebyli deportováni, se angažovali v Slovenském národním povstání.

Druhým rokem se konala zimní brigáda, které se zúčastnilo 14 mladých historiků. Prováděly se práce v knihovně VERITAS a v Památníku české reformace a proběhla také porada mladých historiků o pracovním soustředění 2003.

Proč bylo muzeum české reformace zřízeno právě ve Velké Lhotě?

Velká Lhota je vlastně památník toleranční doby a zvláštního vývoje v českých zemích, kdy po 150letém pronásledování (a na počátku 18. stol. po zákonech Karla VI.) se vytvořila jednotná církev české reformace, která se hlásila k majestátu Rudolfovu a české konfesi. Toleranční patent byl prohlášen oficiálně, ale ne pro obyvatele českých zemí, kteří se o něm museli dozvídat jenom svými spojkami. Protože však ilegální informační síť už byla hodně protrhána, toleranční sbory vnikly jen v těch oblastech, kde měli lidé příležitost se o tolerančním patentu během jediného roku dozvědět. Toleranční patent totiž platil jenom jeden jediný rok. Od 1. ledna 1783 byl zákaz nových přihlášek. Lidé se hlásili dál, nevědělo se co udělat, protože už nebylo možné je vystěhovat do Uher, nebo dát do vězení. V Evropě by to neobstálo. Východiskem byla tzv. šestinedělní cvičení. Ten kdo se přihlásil po 1. lednu musel dělat „šestinedělní cvičení“, které se někdy protáhlo až na dva roky a v této době, kdy byl přesvědčován, se nesměl stýkat s evangelíky. Polovinu nákladů si musel hradit sám, polovinu musel hradit katolický farář za trest za to, že se to v jeho okruhu dělo.

První zpráva o tolerančním patentu byla v roce 1782 poslána z Brněnska. Tam ji totiž dostali jako odpověď na svoji poslední žádost z panství Židlochovice a panství Kunštát. Poslali ji pak dál po lince přes Vysočinu do Polabí. Lidé se hlásili jako evangelíci, husité, čeští bratři, ale všichni byli zapsáni jako luteráni, protože to nemohlo být přímo k české reformaci. Druhá zpráva byla poslána o možnosti zápisu jako reformovaní a mnohé sbory se ještě otočily. Tam, kde se to dozvěděli pozdě, zbylo několik luterských sborů.

Ve Velké Lhotě se to dozvěděli zvláštní cestou. Jeden z bratří, který byl zavřený v Praze, se vrátil domů a sdělil, že ho pustili a že něco takového jako toleranční patent je. Pro jeho text se vydali pěšky až na Slovensko a doma se pak přihlásili. Zapsali je jako luterány. Měli tam již luterského pastora, když se dověděli, že druhým se podařilo být reformovaní. Tak se rozhodli být také reformovaní. Menšina však měla strach žádat ještě o druhého pastora; ti zůstali luterány. Proto vznikly ve Velké Lhotě dva sbory s jednou modlitebnou, kterou 80 let užívaly společně. Teprve po protestantském patentu se mohl postavit tzv. horní kostel. Po roce 1918 se církev luterská a reformovaná sjednotily, vytvořily Českobratrskou církev evangelickou, která v této malé obci získala dvě fary a dva kostely. Kromě Vsetína je to jediné, co dokládá tento zvláštní vývoj v době toleranční. Horní kostel byl pak vyčleněn pro stálou výstavu společnosti Veritas, která o tomto všem i o dalších souvislostech hovoří.

Je expozice muzea věnovaná pouze české reformaci?

Expozice se jmenuje Česká reformace v evropském kontextu. Výstava o české reformaci byla vsazena do evropských událostí od r. 1215 (Lateránský koncil), kdy církev se stává

oficiální institucí. Cesta reformace začíná vlastně u těch, kteří se s tím neztotožňují a kteří byli nazýváni „kacíři“. Toto je důležité vědět i při současných rozhovorech.

V rámci Řeckokatolické i Římskokatolické církve existují samozřejmě i reformy, ale ty se od reformace liší. Je to pojmová záležitost. Reforma např. františkánství počítá se zprostředkovatelskou úlohou církve, kdežto reformace např. valdenství, které je ze stejné doby, stojí přímo na Písmu a odmítá jakékoliv prostřednictví mezi Bohem a člověkem.

Valdenští se koncem 13. a počátkem 14. stol. uchýlili před pronásledováním z Rakous na Jižní Moravu. K jejich likvidaci došlo až v r. 1340, tedy ještě před českou reformací. Zbytky, které se rozprchly, o sto let později splynuly s českou reformací.

Z období české reformace je v expozici kladen hlavní důraz na dobu předtoleranční a toleranční.

Horní kostel dnes slouží k letním shromážděním, koncertům apod. Veritas ve Lhotě koná v létě svá pracovní zasedání a už 8. rokem jsou tam pracovní soustředění mladých historiků.

Hovoříme-li o evropském kontextu, předpokládá to spolupráci s podobnými společnostmi v zahraničí.

Ano. Je to především Historická společnost francouzského protestantismu, která už oslavila své 120. jubileum. Je to společnost úctyhodná, ale praktická, která buduje ve Francii síť protestantských muzeí a památníků, kde jsou lidé nenásilným způsobem informováni, že něco takového existovalo. Oni prožili podobné věci, tzv. „Církev období pouště“ byla v období po zrušení ediktu nantského v 18. stol. také pronásledována. Mají obdobné zkušenosti, zkušenosti s překladem Bible, se spisovnou francouzštinou; jsme si velmi blízko. Také Valdenští na severu Itálie mají obdobná muzea.

Kdysi, hned po listopadu 1989 přišli ve Francii na to, že nechtějí být vázáni jen na Francii a že to má být evropská záležitost. Pozvali především Italy a stáli o spolupráci s námi. V roce 1992 jsme tam uskutečnili první návštěvu.

Spolupracujeme se všemi institucemi, které jsou zapojeny do Konference protestantských muzeí (Colloque des Musées Protestants). Ta byla původně také jen francouzská, ale od počátku 90. let se stala evropskou.

Pravidelně každým rokem na konci dubna a začátku května se tak setkávají účastníci střídavě ve Francii či v některé z dalších evropských zemí, ve které se zachovalo povědomí protestantské tradice (Itálie, Německo, Anglie, Maďarsko). V roce 2001 se tato konference konala v České republice, a to v Telči a ve Velké Lhotě, kde byly i společné slavnostní bohoslužby s vysluhováním sv. Večeře Páně.

Reformace v Německu ale proběhla úplně jinak než u nás. Jak tam fungují také takové společnosti?

Tam mají velice známá státem podporovaná muzea např. ve Wittenbergu, ale nyní budují také síť valdenských muzeí, která připomínají valdenské emigranty na mnoha místech Německa. U Karlsruhe se začátkem října chystá konference o vzájemném propojení valdenských a husitů, kam jsme také pozváni.

Jak to vypadá v Maďarsku? Je známo, že po tolerančním patentu odtud přicházeli reformovaní kazatelé do českých zemí. O tom, jak se tam reformace dostala, se mnoho neví.

Oni to mají zdokumentované. Mají také muzea; luterské muzeum je v Budapešti, reformované je v Debrecíně. Tam jsou připomínané věci týkající se reformace v Uhrách, která tam přišla velice časně a je tam od 16. stol.

Na západě Uher jsou zase luteráni, kteří tam přešli z Rakouska.

Protestanté v Rakousku je dost překvapující skutečnost.

Rakušané nejsou ještě oficiálními členy Konference i když tam některá místní muzea jsou. Rakouští protestanté jsou nejbliž, poněvadž byli i v jednom státě a jejich vývoj je naprosto

srovnatelný s námi. To není příliš známé. Jako byly Čechy před Bílou horou evangelické, totéž byly i Dolní Rakousy. Totéž co Morava, jsou Horní Rakousy, které se dlouho držely tak jako povstání na Valašsku. A tak jako i u nás pak vznikaly toleranční sbory osobní informací, tak vznikaly i nemnohé toleranční sbory v Rakousku. Zvláštní oblast je Oster Burgenland, který patřil k Uhrám dlouhá staletí a kde to bylo svobodnější, tam přetrvávala luterská církev asi jako u nás na Slovensku.

Dnes se tyto skutečnosti projednávají ve spolupráci celoevropsky a deset let už budujeme určité evropské znalosti.

Evropa, která se sjednocuje, hledá svoje společné kořeny. Domníváte se, že znalosti evropské reformace mohou být přínosem celoevropské kultuře? Taková Francie je přeci jenom jednou z nejvíce sekularizovaných zemí.

Určitě, ale nebude to jednota v tom smyslu, že by se narýsovala jednotná evropská linie. Evropa je souhrn kultur a vývoje. Sekularizovaná Francie je mi nesmírně blízká, protože v sekularizované Francii ti, kteří jsou křesťany, vnímají více to, že jsou křesťany z vlastního přesvědčení a že to není plošné. Právě Francie, která má odluku církve od státu od roku 1905 je na tom po této stránce líp a od nich se můžeme mnohým věcem učit, které jsme už znali a které jsme, žel, zapoměli. Myslím si, že pro Evropu to budou různé zdroje.

Tak zvaná křesťanská Evropa je určitá fikce. Po staletí Evropa totiž nemohla být jiná než křesťanská, poněvadž jinak by ty lidi buď vyhnali, nebo popravili, nebo na ně udělali pogrom. Ale ta vnější křesťanská Evropa má spoustu kulturních památek, spoustu určitých přínosů obecných, civilizačních. To tady zůstane. Jistě budou lidé sekularizovaní obdivovat katedrály, ale ne jako křesťané, prostě kulturně. Pak je tu vklad té kristovské Evropy. Lidé, kteří žili v Evropě, kteří tady byli, kteří pochopili, že se jedná o ně samotné. Takové křesťanství zdola. To se projevuje zejména v těch neinstitucionálních reformacích, které ještě nebyly podporované státem. Ty, které žily opravdu z vlastního přesvědčení lidí. To je opravdu to valdenství, opravdu husitství a v těch velkých světových reformacích ta část, která byla podrobena osobním zkouškám – luterské Rakousko. Tam, kde to muselo projít ohněm zkoušky – reformovaná Francie. Tam, kde to bylo složité. Říkáme, že tam, kde mají ta muzea těch velkých reformací – kalvinismus, luterství – jsou to ty vnější projevy tak jako jsou ty středověké katedrály, ale tam dole, to jsou stopy Kristova působení uprostřed Evropy.

V některých státech, kde protestanté měli většinu, byli v menšině zase římsí katolíci. Prožívali nepřízeň vládnoucí většiny podobně?

Ne tolik, protože tak tvrdé to málokde na reformační straně bylo. Ale je nutno přiznat, že právě ty církve, které byly mocensky chráněny státem, byly také schopny tímto způsobem postupovat a chtěly diktovat lidem. Tam, kde to římsí katolíci neměli snadné a byli v menšině, se s nimi dalo dobře jednat. Ještě i dnes jsou nejlepší ekumenické vztahy tam, kde nemají pocit, že jsou panující církev. Tam mají vědomí, že jsou součástí obecné církve Kristovy. To se projevovalo i v těch uplynulých čtyřiceti letech a bylo to velmi nadějně. I když ty vnější věci nebyly zrovna nejkrásnější.

Myslím, že historie tvrdě potvrzuje Ježíšovu často nepochopenou pravdu, že evangelium nelze šířit mocí. Děkuji Vám za rozhovor.

Za čtenáře Many se ptal
Pavel Tůma

Převzato: MANA pro tento den 10, 2003, č. 4, s. 27–33.